

רובנו

(פולנית: Rowne; רוסית: Rovno). עיר בצפון-מערב אוקראינה, בירת מחוז (אובלסט) הקרוי על שמה. בין שתי מלחמות-העולם השתייכה לגליל ווהלין שבפולין. יהודים ידועים בה למן המאה ה-16. ערב מלחמת-העולם השנייה ישבו בה כ-57,000 נפש, מהם כ-25,000 יהודים. בספטמבר 1939 נכבשה בידי ברית-המועצות, ועל תושביה נוספו אלפי פליטים מן השטח הכבוש בידי הגרמנים, וביוני 1941 הגיע מספר יהודי ר' ליותר מ-30,000.

בעת הקרבות, עם פלישת הגרמנים לברית-המועצות ביוני 1941, נהרסו ונפגעו מרכז העיר ואיזור תחנת הרכבת בהפצצות מן האוויר ובהפגזות הקשות, ונהרגו כ-3,000-4,000 תושבים, בהם יהודים רבים. כמה אלפי יהודים נמלטו מזרחה בפינוי, שאותו ניהל מזכיר המחוז של המפלגה הקומוניסטית, וכן בעת הגיוס והבריחה.

ב-28 ביוני 1941, שישה ימים אחרי התחלת הפלישה, כבשו הגרמנים את ר'. בחודשים יולי ואוגוסט נרצחו כ-3,000 יהודים בתואנות שונות. בצו הממשל הצבאי הוקם יודנרט ונכללו בו יהודים שהיו פעילי ציבור לפני 1939. שניים מהם, היושב-ראש ד"ר משה ברגמן והעורך-דין ליאון סוחארצ'וק, התאבדו כדי שלא להיות כלי-שרת בידי הנאצים. יהודי העיר נצטוו לשאת בשרוולם סרט לבן עם מגן-דוד כחול, והוא הוחלף בספטמבר בטלאים צהובים. הם גם חוייבו לצאת לעבודות כפייה, למסור את חפצי הערך שלהם ולתת כופר בסכומים נכבדים ובזהב.

ב-1 בספטמבר 1941 הופעל בר' שלטון 'נציבות הרייך אוקראינה'. הנציב, אריך קוך, קבע את בירתו בר', ולפיקך, כנראה, ביקש לזרז את 'טיהור' העיר מיהודים. תכנון האקציה הוטל על המפקד הבכיר של הס"ס והמשטרה שלייד גיס דרום פרידריך יקלן, והוצאתה לפועל הוטלה על אנשי משרד הס"ד בר', מאנשי איינזצקומנדו 5, על גדוד משטרת הסדר (אורפ"ו) 320, ועל יחידות של משטרת העזר האוקראינית. בארגון שותף גם הממשל האזרחי הגרמני.

ב-5 בנובמבר 1941 הודיע נציב המחוז של ר' ליודנרט, שיהודים בלא תעודות עבודה יישלחו לעבודה למקומות אחרים. מודעות על כך נתלו בחוצות העיר, והיהודים נצטוו להתייצב ב-7 בנובמבר בבוקר עם מטען יד מועט. בימים 7-8 בנובמבר 1941 רוכזו כ-21,000 יהודים, הובלו לחורשת האורנים סוסנקי (Sosenki), כשישה ק"מ ממזרח לעיר, ונרצחו בריות ליד בורות שהוכנו שם מראש.

באקציה הזאת נספו כ-80% מיהודי ר'. אנשי מחתרת סובייטית בעיר טוענים בפרסומיהם שלאחר המלחמה, כי לאחר שנודע להם מפי שבויים סובייטים על חפירת הבורות, ניסו להזהיר את היהודים, אך הללו לא האמינו להם. לא נמצא אישור לכך במקורות היהודיים. כ-5,000 היהודים שנותרו בר' רוכזו בצפיפות בגטו בשכונת ווליה (WOLA), כמה משפחות לדירה. הגטו לא נסגר, אך תנועת יושביו הוגבלה בצורה חמורה והתושבים רותקו למקום.

את היהודים העבירו בעבודות כפייה שונות, וכמה מאות עבדו במפעלי-הבנייה של חברת 'יונג' (Jung) שבהנהלת חסיד אומות העולם הרמן פרידריך גרבה. מנת הלחם היומית שקיבלו יהודי ר' שהועסקו בעבודה היתה 100 גרם בלבד.

רציחת יחידים וקבוצות קטנות נמשכה עד החיסול הסופי. אירעו כמה מקרי התנגדות מצד יחידים, גם בנשק חם. סימה גימברג, יצחק שניידר, ניוניה קופילניק ואשה ושמה דבוריץ' נאבקו בקרב פנים אל פנים עם גרמנים ואוקראינים, הפילו קורבנות ונפלו כולם בקרב. יהודים מעטים היו במחנת הסובייטית בעיר, והידועה ביניהם, ליזה גלפנד, אשתו של קצין בצבא האדום, השתתפה בפיוץ מסעדת קצינים גרמנים. גם בעת אקציית החיסול, ביולי 1942, היו מקרי התנגדות. גרבה, שנכנס אז לגטו הנצור כדי להוציא את עובדיו, העיר שיהודים חסמו את דלתות בתיהם, לא נענו לקריאות לצאת, והגרמנים נאלצו לפרוץ את דרכם פנימה ברימונים ובחומרי נפץ.

ב-13 ביולי 1942 הוקף הגטו באנשי משטרת הסדר הגרמנית ושוטרי-עזר אוקראינים. היהודים רוכזו בכוח, הובלו לרכבת, נדחסו, כ-5,000 נפש, בקרונות משא, הוסעו לכיוון העיירה קוסטופול, וביער שמצפון-מערב לעיירה נורו ליד בורות מוכנים.

בזמן המצור על הגטו ניסו עשרות רבות לברוח, והיו אחרים שקפצו מהרכבת בעת נסיעתה. בין הבורחים היו צעירים רבים, והם התחברו לקבוצות או שוטטו יחידים ביערות, ובהדרגה הצטרפו ליחידות פרטיזנים סובייטים, כגון יחידת 'מדבידיב', באוגדות הרובנאיות של גנרל-מיור בגמה, ועוד.

ב-5 בפברואר 1944 שוחררה ר' בפעולה משותפת של הצבא האדום (ארמייה 13 עוצבת הפרשים 8) וכן באוגדות הפרטיזנים הרובנאיות של בגמה שעלו על העיר ממערב. מספר הניצולים היהודים בני ר' שהתרכזו בעיר המשוחררת היה כמה עשרות בלבד, אך לעיר הגיעו ניצולים וחוזרים יהודים מעיירות זעירות במחוז שבהן נשקפה להם סכנה מצד הפרטיזנים האוקראינים הלאומנים (אופ"א – צבא המתקוממים האוקראיני). ביוזמת פרטיזנים יהודים הוקמה, ברשיון, קהילה דתית, קיבלה בית-כנסת, הפכה אותו למרכז ולכתובת לבאים לעיר, סייעה להם במזון ובביגוד, וטיפלה בהוצאת ילדים יהודים מבתי-יתומים כלליים, שבהם שררו מחסור רב ואווירה אנטי-יהודית.

בקיץ 1944 הוקם בר' ארגון חשאי ביוזמת פעילים ציונים, האחים אברהם ואליעזר לידובסקי, במטרה לפלס דרכי 'בריחה' לארץ-ישראל. במהרה התקשרו אנשיו עם ארגון דומה בוילנה ויחדיו ניסו לחתור לכיוון בוקרשט, שבאוגוסט 1944 הופל משטרה הפרו-גרמני. הניסיון נכשל, והמאמצים הופנו לכיוון מרכז פולין, שכן בינתיים החלה החזרת אזרחים פולנים, ביניהם יהודים רבים, לפולין (רפטריאציה). אותה עת, בסתיו 1944, כבר היו בר' כ-1,200 יהודים, רובם עזבו את העיר מערבה.

